

УДК 37(447)(092)
DOI:10.36550/2415-7988.2019.185.17

ВОЛКОВА Марина Миколаївна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальних та соціально-економічних дисциплін
Криворізького металургійного інституту
Національної металургійної академії України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-7639>
e-mail: a.volikov@ukr.net

ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна освіта зобов'язана А.С. Макаренку різноманітністю ідей та життєвих порад стосовно виховання дітей та молоді. Кожне століття з роками формувало свої виховні еталони, але вічними залишаються ідеї, цінності та погляди, які є основою у формуванні мети виховання. У зв'язку з цим педагогічні ідеї запропоновані А. С. Макаренком у галузі виховання на сьогодні не втратили своє значення й набувають нового змістовного наповнення та творчої реалізації. Досвід показує, що студіювання та використання на практиці результативних педагогічних ідей та положень А. С. Макаренка дає неабияку користь не тільки у розбудові національної системи освіти, а й у всебічному та гармонійному вихованні молодого покоління. Саме тому у світлі нових міністерських ініціатив перед науковцями та вчителями-практиками, поставлене відповідальне завдання – розробка ефективної освітньо-виховної системи на національному ґрунті з урахуванням найкращих здобутків світової педагогічної думки. Одним із важливих напрямів роботи педагогів у цій системі є правильне виховання дітей та молоді без перекручувань та фальсифікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-публіцистична спадщина А. С. Макаренка представляє собою значну цінність для наукової спільноти та педагогів практиків і тому стала предметом багатьох вітчизняних та наукових досліджень. Вагомий внесок у дослідження та поширення ідей А. С. Макаренка здійснили та здійснюють українські (І. Гетманець, Н. Дічек, І. Зязюн, С. Карпенчук, М. Окса, М. Ярмаченко та ін.) та зарубіжні (В. Беляєв, Л. Гриценко, І. Козлов, В. Кумарин, С. Невська, А. Фролов, О. Ілалтдінова, Т. Корабльова, З. Вайтц, В. Зюнкель, Х. Расмуссен, Л. Фрезе, Г. Хілліг та ін.) науковці. В нашому дослідженні цінними є праці вітчизняних учених, які на сьогодні ініціюють й практиці безпосередньо втілюють педагогічні ідеї А. С. Макаренка у

навчально-виховний процес (І. Гавриленко, О. Козлова, В. Ткаченко та ін.).

Мета статті – висвітлити найкращі здобутки науковців, педагогів, дослідників у пропагуванні та популяризації педагогічної спадщини А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна молодь, як і в часи А. С. Макаренка, залишається наодинці з викликами часу, коли й суспільство, і школа, і батьки виявляються неспроможними окреслити маршрут подальшого розвитку підлітків, а відтак визначити напрями її успішної соціалізації. Теперішні освітяни, як свого часу і А. С. Макаренко, добре розуміють, що від нинішнього підлітка залежить майбутнє громади, суспільства й держави в цілому. Про це йдеться в нормативно-правовій базі, що вносить функціонування вітчизняної освіти. Тому, саме зараз постала нагальна потреба в освоєнні та використанні ідей видатного педагога в роботі освітніх закладів, адже виховуючи дітей, А. С. Макаренко хотів бачити підростаюче покоління здоровими, духовно красивими та всебічно освіченими людьми.

На сьогодні творчий доробок А. С. Макаренка реалізується потужними навчальними закладами (Криворізьким державним педагогічним університетом, Полтавським національним педагогічним університетом ім. В. Г. Короленка, Сумським державним педагогічним університетом ім. А. С. Макаренка, Лебединським педагогічним училищем ім. А. С. Макаренка (Сумської обл.), Центральноукраїнським державним педагогічним університетом ім. В. К. Винниченка) та музейними установами (Педагогічно-меморіальним музеєм ім. А. С. Макаренка в м. Долинська (Кіровоградської обл.), музеєм А. С. Макаренка в м. Білопілля (Сумської обл.), кімнатою-музей А. С. Макаренка (на базі Полтавського та Сумського педагогічних університетів).

Окрім того, спадщина видатного педагога активно пропагується історико-

культурними заповідниками, зокрема такими як Державний музей-заповідник А. С. Макаренка (с. Ковалівка, Полтавської обл.) та музей Курязької виховної колонії Управління державної пенітенціарної служби МВС України (Харківської обл.). В наш час означеними закладами здійснюється велика й кропітка робота щодо зберігання, структурування та поширення науково-публіцистичної спадщини А. С. Макаренка.

Висвітливо конкретні заходи щодо творчої реалізації ідей А.С.Макаренка у перелічених вище установах та окреслимо основні напрями виховної роботи серед дітей та молоді.

Викладачами кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету щорічно серед студентів та молодих учених проводяться науково-практичні конференції присвячені спадщині видатного педагога. Педагогічний досвід А. С. Макаренка слугує надійною основою для здоров'язберезжувального виховання студентства. Виховні заходи такі як: «Здоровий дух у здоровому тілі» (2018 р.), «На шляху до власного здоров'я» (2019 р.), «Людина яка шкідливі звички не може бути вчителем» (2019 р.) організовані викладачами університету направлені на актуалізацію здорового способу життя, формуванню культури здоров'я, попередженню шкідливих звичок у молодіжному середовищі. У цілому педагогічні ідеї А. С. Макаренка реалізуються через плідну та творчу співпрацю викладацького та студентського колективів.

Також, виховні ідеї та погляди видатного педагога знаходять своє практичне втілення в організації виховної роботи Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

Доктор педагогічних наук А. Сбруєва виокремлює такі чотири етапи розвитку макаренкознавчої активності університету: *«I етап (1957–70-ті рр. XX ст.) – пошуково-пропагандистський, який полягав в організації спільної пошукової роботи викладачів і студентів з метою збору матеріалів для кімнати-музею А. С. Макаренка (листування та зустрічі з макаренкознавцями; проведення екскурсій до пам'ятних місць, пов'язаних із життям та діяльністю педагога) та ін.; II етап (80-ті рр. XX ст.) – узагальнювально-методичний в означений період викладачами університету здійснювалася робота методичного забезпечення навчальних курсів, спрямованих в першу чергу на поглиблене вивчення педагогічної системи А. С. Макаренка, організовувалися навчально-екскурсійні розвідки серед*

студентства історико-педагогічної спрямованості. Педагогічним колективом ставилося питання стосовно поширення та використання ідей та поглядів А. С. Макаренка у роботі загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів. Керівництвом університету було започатковано організацію та проведення всеукраїнських та міжнародних макаренкознавчих конференцій, що мали на меті як історико-педагогічний аналіз творчого доробку видатного педагога, так і узагальнення сучасного передового педагогічного досвіду; *III етап (90-ті рр. XX ст.) – радикально-оновлювальний в цей період відбулося якісне оновлення методичного забезпечення викладання макаренкознавчих навчальних курсів, суттєве розширення та збагачення їх змісту, яке отримало порівняльно-педагогічну спрямованість). В університеті стало новацією використання в дослідженнях методів порівняльно-синхронічного та порівняльно-діахронного аналізу, що дозволило науково, грамотно та виважено протистояти критико-нігілістичським способам заперечення цінності й інноваційного потенціалу макаренківської спадщини, об'єктивно визначити місце і значення Макаренка-педагога у світовому історико-педагогічному процесі; IV (початок XXI ст.) – творчо-аналітичний в цей період відбулося кількісне розширення тематики та якісне урізноманітнення методів макаренкознавчих досліджень, професіоналізація підходів до їх здійснення. Пріоритетного розвитку набули макаренкознавчі студії в галузі педагогічної інноватики, соціальної педагогіки, колекційної педагогіки [2, с. 36–37]. Ця розлога цитата є доказовим свідченням того, що творча спадщина А. С. Макаренка пройшла довгий шлях свого становлення і практичного втілення. Слід вказати, що на сучасному етапі макаренкознавчі розвідки у Сумському педагогічному не стоять на місці.*

Макаренкознавча школа Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка пов'язана з такими вченими-викладачами як (І. Андрійчук, В. Бобрицька, В. Зеленюк, І. Кривонос, Л. Крамущенко, В. Ковтун, М. Кулініч, Ф. Моргун, В. Моргун, В. Орехова, Н. Тарасевич, Л. Савенкова, І. Седакова, К. Ширяєва). Нині творча реалізація ідей та поглядів А. С. Макаренка у Полтавському вищі здійснюється завдяки зусиллям педагогічного колективу кафедри педагогічної майстерності та менеджменту ім. І. Зязюна, під керівництвом доктора педагогічних наук професора А. Ткаченка. На сьогодні кафедра

є потужним науково-організаційним та видавничим центром Міжнародної Макаренківської Асоціації (ММА).

Завдяки титанічним зусиллям полтавських викладачів А. Ткаченка та В. Моргуна макаренкознавство як науковий напрям активно розвивається й пропагується не тільки на території України, а й за її межами. Вчені-макаренкознавці спільно зі студентством здійснюють пошук архівних документів, досліджують історію становлення та розвитку Полтавської колонії ім. М. Горького та комуни ім. Ф. Дзержинського, вивчають спогади учнів та колег А. С. Макаренка. Виховна робота з молоддю постійно в полі зору науковців-теоретиків і практиків. В стінах Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка проводяться навчальні екскурсії до аудиторії-музею А. С. Макаренка, організовується пошуково-краєзнавча робота, щорічно проходять макаренківські дні, які направлені на збагачення та поширення теоретичних знань про видатного педагога Полтавщини.

Творча реалізація ідей видатного педагога А. С. Макаренка має своє практичне втілення в навчально-виховній роботі Сахнівської школи імені О. Захаренка I-III ступенів (Черкаська обл.). Видатний педагог, один із засновників Академії педагогічних наук України Олександр Захаренко, використовуючи педагогічний досвід А. С. Макаренка, перетворив звичайну сільську школу на школу-комплекс, де забезпечується всебічне виховання дітей та молоді, прищеплюється любов до праці, формується почуття добра й поваги до власного здоров'я. За ініціативи А. Захаренка в школі втілена нова система громадянського, трудового, статевого та сімейного виховання, яка ще раз переконала, що виховна система, запропонована А. С. Макаренком, дієва і може функціонувати в нових освітніх умовах. Слід додати, що система педагогічної роботи Сахнівської школи спрямована на виховання хлопчиків та дівчаток за десятьма загальнолюдськими цінностями: Мир, Земля, Праця, Батьківщина, Сім'я, Соціальна справедливість, Культура, Людина.

Авторська школа О. Захаренка є тим загальноосвітнім закладом, який на сьогодні не тільки пропагує макаренківські ідеї, а творчо реалізує їх на практиці завдяки спільній роботі педагогічного, учнівського й батьківського колективів.

На Кіровоградщині гідно продовжують виховні традиції видатного педагога вчителі Долинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 імені А. С. Макаренка. Учительський колектив під керівництвом

директорки школи Г. Бойко спрямовують свою роботу на збереження й зміцнення здоров'я дітей, формування навичок здорового способу життя, про що свідчать виховні заходи: «Сім'я і здоров'я», «Школа сприяння здоров'ю», «Твоє життя – твоє здоров'я» та ін. Окрім того, досвідченими вчителями Долинщини проводяться відкриті уроки, присвячені сім'ї та родинному вихованню, тематика заходів стосується таких аспектів: «Педагогічний такт батьків», «Покарання та заохочення дітей у сім'ї», «Роль батьків у формуванні в підлітків навичок самоосвіти та самовиховання», «Батьки та діти: ідеали та реальність», «Правовий аспект сімейного виховання». Також слід наголосити, що навчальна робота серед учнів доповнюється й просвітницькою роботою з батьками з використанням традицій народної педагогіки («Чи потрібні в сім'ї традиції?», «Родинне дерево», «Вплив сім'ї на ціннісні орієнтації та світогляд дитини», «Сімейне краєзнавство» тощо).

У напрямках пропаганди здорового способу життя в школі організовано постійно діючий батьківський всеобуч, девіз якого: «Добре здоров'я допоможе прожити цікаве життя». Просвітницька робота серед батьків направлена в першу чергу на виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я власних дітей. Нині школа розв'язує найважливіші виховні завдання, визначені ще А. С. Макаренком, які полягають у поєднанні навчання з продуктивною працею, міжособистісному спілкуванні та взаємодії хлопців та дівчат та санітарно-гігієнічній просвіті учнів та їх батьків. Така різнорівнева система виховної роботи Долинської ЗОШ №2 імені А. С. Макаренка допомагає школярам краще пізнавати педагогічну спадщину та ідеї видатного педагога й практично реалізовувати у своєму житті.

Необхідно вказати, що на сучасному етапі освітніх трансформацій музейні установи як спеціалізовані структури теж сприяють активному залученню дітей та молоді до вивчення творчого доробку А. С. Макаренка тож, Кіровоградщина в цьому напрямку просвітницької роботи не стала винятком.

Долинський педагогічно-меморіальний музей (Кіровоградської обл.) є тією культурно-освітньою установою, яка на сьогодні активно вивчає та пропагує педагогічну спадщину А. С. Макаренка як серед учнів так і учителів міста. На сьогодні музей налічує 5859 експонатів, а допоміжний фонд складає 1166 одиниць. Історико-педагогічну цінність музею складають особисті фото А. С. Макаренка, фото учнів Долинського залізничного нижче

початкового 2-класного училища в якому працював педагог з 1911–1914 рр., освітні документи кінця XIX початку XX століття, газетний матеріал, методична література, підручники, особові справи вчителів району, досвід роботи сучасних вчителів-новаторів, краєзнавча література тощо.

Для ознайомлення дітей та молоді з творчою спадщиною А. С. Макаренка працівниками музею використовуються різні форми роботи, а саме проведено 10 – тематичних виставок, 21 – екскурсія, 12 – виховних заходів на різну тематику, 6 вікторин, 1 – музейний урок, 6 – виховних години.

Окрім того, педагоги Кіровоградщини теж долучаються до популяризації творчого доробку А. С. Макаренка. Так березні 2019 р. із залученням шкіл району відбулися урочисті заходи до Дня народження видатного педагога так званий (Макаренківський тиждень):

(Перший день) Екскурсія «Меморіальна кімната А. С. Макаренка».

(Другий день) Екскурсія «Дитячі та юнацькі роки А. С. Макаренка».

(Третій день) Екскурсія «Долинський період життя А.С.Макаренка».

(Четвертий день) Виставка «Життя А.С.Макаренка мовою філателії».

(П'ятий день) Захід «Інженер дитячих душ».

(Шостий день) Книжково-ілюстративна виставка «А. С. Макаренко – світоч вітчизняної педагогічної науки».

Також впродовж року керівництвом музею проводилися круглі столи присвячені педагогічній діяльності А. С. Макаренка та організовувався серед учнів перегляд художніх фільмів таких як: «Педагогічна поема» (1955 р.) та «Прапори на баштах» (1958 р.), «Великі та маленькі (1963 р.) за мотивами «Книги для батьків» та ін. Щомісячно згідно плану працівниками музею проводяться тематичні екскурсії: «Виховна система А. С. Макаренка, «Життя А. С. Макаренка мовою філателії», «Долі Долинських вихованців А. С. Макаренка», «Виховання в колективі і через колектив (із творчого А. С. Макаренка), «В ХХІ століття крокуємо з А. С. Макаренко».

Цінною для нашого дослідження є думка директора музею С. Пістряги, яка наголошує на тому, що «Найкращою пам'яттю про А. С. Макаренка є практична діяльність з утілення в життя ідей великого педагога. Використовуючи багату, невичерпну макаренківську спадщину, вчителі Долинського району Кіровоградської області гідно продовжують традиції виховання юних. З року в рік удосконалюють свою

майстерність, щоб з честю скривитись з благородним завданням покладеним на них Батьківщиною: виховати молоду зміну, здатну вершити священну справу державотворення» [1, с. 108].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрому. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що глибоке вивчення та практичне застосування плідних педагогічних ідей А.С. Макаренка може дати неабияку користь для розбудови національної системи освіти. Тому, творча реалізація педагогічних ідей А. С. Макаренка в умовах сьогодення є необхідною вимогою часу й допоможе подолати безліч психолого-педагогічних проблем, які ставить перед молоддю життя.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні епістолярної спадщини видатного педагога яка є на сьогодні є неоціненним джерелом для вивчення історико-педагогічного процесу першої половини ХХ століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Пістряга С. В. Продовження макаренківських традицій / С. В. Пістряга // Витоки : альманах Української асоціації Антона Макаренка. Полтава : АСМІ, Вип. № 1, 2003. – С. 108–111.

2. Творча спадщина А. С. Макаренка: осмислення історичного досвіду та інноваційного потенціалу : монографія / за заг. ред. А. А. Сбрусової. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 380 с.

REFERENCES

1. Pistriuha, S. V. (2003) *Prodovzhennia makarenkivskykh tradytsii. Vytoky : almanakh Ukrainskoi asotsiatsii Antona Makarenka.* [Makarenkivskykh tradytsii]. Poltava.

2. *Tvorcha spadshchyna A. S. Makarenka: osmyslennia istorichnoho dosvidu ta innovatsiinoho potentsialu.* (2013) [Spadshchyna A. S. Makarenka: osmyslennia istorichnoho dosvidu ta innovatsiinoho potentsialu. monohrafiia]. Sumy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОЛІКОВА Марина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальних та соціально-економічних дисциплін Криворізького металургійного інституту Національної металургійної академії України.

Наукові інтереси: макаренкознавство, педагогіка, теорія та історія соціального виховання дітей та молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VOLIKOVA Maryna Mykolaivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General and Socio-Economic Disciplines of the Krivoy Rog Metallurgical Institute of the National Metallurgical Academy of Ukraine.

Circle of research interests: Makarenko studies, pedagogy, theory and history of social education of children and young people.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.

УДК 378,147:001.895:811.161.2
DOI:10.36550/2415-7988.2019.185.18

ДЕМЕШКО Інна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2982-8675>
e-mail: demeshkoim@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зміни й оновлення мовної освіти в Україні, спричинені необхідністю підвищення якості освітніх послуг, актуалізує компетентнісний підхід при застосуванні правописних компетентностей під час вивчення дисциплін мовознавчого циклу. Компетентнісна модель навчання української мови на сучасному етапі розвитку набуває суспільної значущості, а тому потребує глибокого осмислення й широкого розгляду пов'язаних з нею питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття компетентностей та компетенцій науково обґрунтовано ще в середині 80-х років минулого століття в працях К. Брідес, М. Кнауфа, Д. Мертеса, Х. Шепер. На початку 21-го століття ці поняття диференційовано в працях І. Зимньої, В. Краєвського, Н. Кузьміної, С. Лейко, О. Овчарук, О. Пометун, С. Черкашина, О. Хуторського та ін. Проблемам вироблення орфографічної компетентності присвячено праці О. Біляєва, Н. Бондаренко, А. Віцюк, О. Караман, І. Хом'як, Н. Шкурятної, С. Яворської, пунктуаційної – праці Н. Андрощук, А. Бурячка, Н. Гуйванюк, С. Дорошенка, А. Загнітка та ін.

Мета статті – установити та обґрунтувати принципи застосування правописних (орфографічних та пунктуаційних) компетентностей при вивченні дисциплін мовознавчого циклу. На факультеті філології та журналістики «Практичний курс української мови» (вивчається в першому семестрі першого курсу) – це пропедевтичний курс, метою якого є підготовка до засвоєння інших дисциплін лінгвістичного циклу, насамперед

курсу «Сучасна українська літературна мова». Основне завдання курсу – зорієнтувати студентів на усвідомлене, теоретично обґрунтоване засвоєння норм сучасної української літературної мови в усній і писемній формах, ознайомити студентів з тими науковими джерелами, до яких можна звертатися для вдосконалення культури мови. Основну увагу зосереджено на орфографічних та пунктуаційних правилах, висвітлено особливості словозміни повнозначних частин мови, правопису повнозначних та службових частин мови, правилах пунктуації в простому, простому ускладненому та складному реченнях.

До закінчення курсу студенти закріплюють знання з української мови, здобуті в школі, гімназії, ліцеї, і підготовлені до вивчення теоретичних лінгвістичних дисциплін, зокрема курсу «Сучасна українська літературна мова»; поглиблюють і розширюють знання з основних розділів шкільного курсу української мови та виробляють автоматизовані навички грамотного письма й усного мовлення; ознайомлюються з основною лінгвістичною термінологією, літературними нормами сучасної української літературної мови, принципами фонетико-фонологічного, орфоепічного, орфографічного та пунктуаційного розборів; оволодівають орфографічним, орфоепічним, граматичним і пунктуаційним матеріалом, який вивчався на практичних заняттях; розрізняють і правильно використовують елементи мовних засобів, які відображають специфіку функціональних стилів, вільно володіють літературним розмовним мовленням; виробляють навички виконання мовних розборів (фонетичного, фонетико-фонологічного, орфоепічного,